

d'aquesta manera el record de qui s'ocupà amb perícia i entusiasme poc comuns de les antiguitats romanes de *Tarraco*. Serveixin també aquestes línies de *SEBarc* com a renovat homenatge a l'obra i la persona de l'enyorat mestre.

L'edició, no venal, té com a objectiu principal donar una versió assequible al públic de casa nostra i especialment als membres de la Societat sobre un tema important: la inscripció segurament més llarga de l'imperi romà, sobre la qual l'autor treballà des de la preparació de la seva publicació de les inscripcions romanes de *Tarraco* l'any 1975, fins la publicació de la nova edició del volum segon del *Corpus Inscriptionum Latinarum* dedicat a l'epigrafia de la *Hispania* romana, en el fascicle corresponent a *Tarraco*, *CIL* II<sup>\*</sup> 14, 921, pp. 232-250, Berlin 2011. Recentment se n'havia fet també ressò J. Gómez Pantoja, en col·laboració amb Javier Garrido, al volum VII corresponent a la *Baetica*, *Tarraconensis* i *Lusitania*, de l'*Epigrafia anfiteatral de l'Occidente romano*, que cura Gian Luca Gregori, Roma 2009, pp. 132-144, on accepta, com no podia succeir altrament, els resultats obtinguts per G. Alföldy a les seves publicacions del 1975 i el 1997.

La presentació de Jordi López i Vilar i Jordi Rovira i Soriano relata amb precisió

els objectius d'aquesta publicació que vol fer arribar obres fonamentals de G. Alföldy a un públic més extens tot traduint-les en llengua catalana o castellana, a la qual cosa el mateix Alföldy havia donat el seu acord, tot tenint en compte que la part primera del volum en què apareixia el text d'aquesta versió, la dedicada a l'aqüeducte de Segòvia havia estat publicada traduïda al castellà el 2010.

Ens hem de felicitar de la iniciativa de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense per aquest nou servei a la cultura i desitjar que en un futur ben proper arribin a les mans del públic noves versions del conjunt de l'obra benemèrita de Géza Alföldy, també en llengua catalana, tal com ell també volgué. Recordem per acabar la versió, igualment castellana, de l'article sobre *Tarraco* de la *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, el famós Pauly-Wissowa, (*RE* Suppl. XV, Cols. 570-664, München 1978) que fou publicada a Tarragona el 1991. Diversos textos de menor extensió de G. Alföldy —no és aquest el lloc per a fer-ne l'inventari— han vist una versió al català, la qual cosa ha contribuït a apropar-ne l'obra i la personalitat encara més a la cultura de casa nostra i al territori que ell va estimar tant.

Marc Mayer i Olivé

Angela DONATI, *Viator. Il viaggio dei Romani* (Itinerari di storia antica 6), Bologna, Pàtron Editore, 2013, 73 pp. ISBN: 978-88-555-3230-3.

Des dels inicis de la humanitat, l'home ha estat empès a viatjar per la curiositat innata de descobrir nous mons, de respondre interrogants, en cerca d'una vida millor. Fins i tot després d'esdevenir sedentaris no hem deixat d'emprendre nous camins, de vegades per necessitat, d'altres per plaer. Angela Donati, professora de la Università di Bologna, es proposa explicar a *Viator. Il viaggio dei Romani*

els motius i les condicions en què els romans viatjaven. El resultat és un llibre petit, d'estil àgil i clar i que, gràcies al rigor i al llenguatge entenedor, satisfà les expectatives del lector, especialment si s'inicia per primera vegada en aquesta matèria. Donati aconsegueix el seu propòsit tot valent-se de testimonis literaris i, especialment, de textos epigràfics, que doten la narració d'una proximitat i immediatesa

úniques, com només l'epigrafia —finestra directa al món antic— pot proporcionar.

L'estructura del llibre, dividit en cinc capítols, contribueix a la claredat del discurs. El primer capítol, titulat «All'esplorazione del mondo» i que segueix l'índex i un breu pròleg en què Donati destaca la fascinació que l'aventura vers l'ígnor ha despertat —i desperta encara— en la humanitat i fins i tot en déus i herois antics, tracta dels viatges que els romans emprengueren vers terres foranes en cerca de mercats remots per tal d'adquirir els productes exòtics que Roma requeria: ambre de la regió bàltica, espècies, perles, pedres precioses i seda d'Orient i les expedicions de captura d'animals ferotges i estranys perquè satisfessin la curiositat insaciable del poble assegut a les grades de teatres i amfiteatres. Tot seguit, el capítol «Strade di terra, rotte de mare», versa sobre les rutes terrestres i marítimes, la importància de la xarxa viària com a element unificador de l'imperi i civilitzador del paisatge. També destaca la rellevància de les vies romanes en el record de la memòria individual: els *miliaria* gravats amb el nom del magistrat o emperador que ha construït o reparat la via i les necròpolis a peu del camí oferien les seves inscripcions als viatgers que s'aturaven a llegir-les. Una explicació sobre el funcionament del *cursus publicus* i l'ús de mapes, entre els quals destaca la *Tabula Peutingeriana*, clou el capítol. En tercer lloc, sota l'epígraf «Il viaggio», Donati aborda els riscos del viatge per mar i per terra, tant deguts a problemes ambientals i forces naturals com causats per obra humana. Així, descriu els esforços constants per tal de mantenir en bon estat les carreteres contra riuades, esllavissades i marees; els riscos de navegar amb *mare clausum*; els assalts de pirates, bandolers i bèsties salvatges que infestaven els camins; i les mesures que els viatgers prenen contra aquests perills. El títol de la quarta secció, «I

mezzi de trasporti», és prou explícit: Donati tracta dels tipus de naus, muntures i carros que s'empraven per al transport de persones i mercaderies, però també aborda la qüestió de l'allotjament durant el trajecte i descriu altres tipus de viatge que no perseguien una finalitat comercial: viatges de plaer, com el de la noblesa romana que fugia dels calorosos estius al Lac i es refugiava a les vil·les luxoses de la Campània, especialment a Baies; els viatges de salut en cerca d'aigües termals guaridores; els viatges culturals, com l'estada a Atenes que tants joves aristòcrates feren; així com el viatge forçós, l'exili, amb els testimonis de Ciceró, Ovidi i Sèneca. Per últim, el capítol «Viaggi illustri» gira en torn de quatre viatges cèlebres: el d'Horaci, juntament amb Virgili, Mecenas i altres personatges destacats, vers Brindisi; els viatges d'Adrià per tot l'Imperi; el retorn de Rutili Namacià a la pàtria devastada per les incursions bàrbares; i, finalment, les peregrinacions a Palestina com la d'Egèria, desitjosa de viure, com diu Donati, una experiència mística. Completen el llibre un índex d'abreviatures i una breu bibliografia que recull obres de referència sobre els diferents temes exposats.

L'obra de Donati reïx en l'objectiu d'exposar d'una manera amena i àgil com viatjaven els romans. Gràcies a la varietat de temes que tracta, l'autora cobreix tots els aspectes que configuraven un viatge en l'antiguitat. Es tracta, però, d'un llibre introductori i, com a tal, recorre superficialment els temes que hem esmentat. Amb tot, el llenguatge clar i l'ús abundant de testimonis literaris i epigràfics contribueixen a iniciar el lector d'una manera excel·lent en aquesta qüestió i, al mateix temps, la selecció bibliogràfica ofereix les eines perquè aquell qui ho vulgui pugui aprofundir en la matèria.

Víctor González Galera